

E

Jan Zieliński, UKSW, Warszawa

ETZEL

Góra cudów, znaków i snów. W IX wieku benedyktyński mnich Meinrad (z książęcego rodu Hohenzollernów) marzył o tym miejscu z położonego po drugiej stronie Jeziora Zuryskiego klasztoru Bollingen. W końcu uzyskał zgodę przełożonych i założył pustelnię na przełęczy Etzel, w małej kaplicy oddając cześć Matce Bożej, której drewnianą figurę otrzymał w darze w Zurychu. Mieszkał tam z dwoma zaprzyjaźnionymi krukami i byłby szczęśliwy, gdyby nie ciągłe wizyty pielgrzymów, wabionych famą o jego świętości. Ruszył więc dalej w głąb lasu, z Matką Boską i krukami, i na południowym zboczu górskiego masywu założył w ciemnym lesie nową pustelnię. Przez dłuższy czas miał spokój, ale i tu zaczęli doń ściągać pielgrzymi. Ktoś widział nocą, jak Meinradowi służy do mszy piękny siedmioletni chłopczyk w białej szacie, przepowiadając mu przyszłość. Śmierć (zapowiedziana przez sen) przyszła w styczniu roku 861 w osobach dwóch zbójów, liczących na pozostawione przez pielgrzymów w ofierze dary. Meinrad przyjął ich chlebem i winem, a na pytanie o skarby pokazał swój jedyny skarb – drewnianą Madonnę. Został zabity pałkami, ale zabójcy spłoszyli się, gdy pustelnię wypełnił cudowny słodki zapach, świece zaś przy posłaniu mnicha same się zapaliły. Ściągały ich kruki, aż ich ujęto w Zurychu i przyznali się do winy.

Na miejscu drugiej pustelni Meinrada powstało wielkie benedyktyńskie opactwo Einsiedeln, w którym do dziś czczony jest szerniały posążek Madonny. Konsekracja odbyła się nie na ziemi, realnie, tylko we śnie biskupa, z udziałem Chrystusa i Matki Boskiej w własnych osobach, co potwierdzone zostało cudem i bullą papieską. Inna legenda głosi, że gdy ciało męczennika wieziono do Niemiec, konie zatrzymały się na przełęczy Etzel i nie ruszyły, póki w kaplicy nie zamurowano serca świętego.

Pielgrzymi, przed którymi umykał mnich Meinrad, nadal tłumnie tędy podążają. Kaplica na przełęczy Etzel oraz opactwo Einsiedeln znalazły się na jednej z Dróg Jakubowych, która z wielkopolskiego Łądka wiedzie przez Niemcy, Szwajcarię i Francję do hiszpańskiej Composteli.

Góra Etzel przyśniła się w Polsce, bodaj w końcu lat dwudziestych wieku XIX (a w każdym razie przed 29 listopada 1830 roku), Ludwikowi Kobeckiemu (ok. 1779–1857) z Tylży, matematykowi, astronomowi i etnologowi, działającemu pod pseudonimem Ludmилew Korylski. Wyśnił on wówczas Powstanie i jego klęskę, wyśnił też tę górę, której nigdy przedtem nie widział, i spłynęła nań pewność, że „z tego to miejsca wyjdzie Polska wedle Boga” (Szubertowa). Wiosną roku 1845 w okolicach góry Etzel – najpierw w położonym nad Jezioro Zuryskim Richterswilu, potem w Einsiedeln – zamieszkuje Andrzej Towiański z rodziną i grupą sług Sprawy Bożej. Mistrza odwiedzają tu Mickiewicz i Goszczyński, Celina Mickiewiczowa gra na fortepianie w richterwilskim hotelu Engel, na rozmowy

z Towiańskim przyjeżdża członek pierwszego federalnego rządu szwajcarskiego, Henri Druey. Kapliczka św. Meinrada – w jej barokowej postaci z roku 1698 – i stojący obok niej dom zajezdny (w swym kształcie z roku 1759, dzieło brata Kaspara Brauna, który zbudował też stajnie przyklasztorne w Einsiedeln) stały się miejscem spotkań Towiańczyków. Tu 1 października 1845 roku Towiański odbył „biesiadę duchową” z Karolem Różyckim i ustanowił go Wodzem Sprawy Bożej. Różycki przyjmuje ofiarowane mu stanowisko w pokorze i składa „w ofierze dla Sprawy Bożej kubek srebrny otrzymany w darze od pułku swojego po rewolucji 1830 r[oku], na którym wyryte są nazwiska miejsc, na których odniósł on zwycięstwa, oraz imiona oficerów pułku jego” (Szubertowa). Po powrocie do Paryża Różycki odczytał braciom „akt etzelski” (wydany następnie drukiem), po czym „rzucił się do Chorągwi Sprawy, noszącej wyobrażenie Chrystusa «Ecce Homo», wołając: «O Panie Jezu Chryste, Ty Panie mój jedyny, poniosę na świat całą wkopaną w duszę moją Chorągiew Twoją!» – i ujął Chorągiew, jakby miał ją nieść pomiędzy nieprzyjacioły” (Szubertowa). W tym samym niewielkim kantonie Schwyz co Etzel i Einsiedeln, w gminie Sattel, znajduje się osada Ecce Homo, z barokową kapliczką z przedstawiającym ten motyw obrazem, która trafiła do literatury i filmu (nowela Meinrada Inglina *Tod des Schirmflickers*, 1958, i oparty na niej film Xaviera Kollera *Das gefrorene Herz*, 1979).

Towiańczyk Kobecki-Korylski wziął udział w powstaniu listopadowym i umarł jako emigrant w Paryżu (pochowany na cmentarzu Montmartre). Ciekaw świata, zajmował się tak różnymi zagadnieniami, jak sterowanie balonami dla celów pokojowych i militarnych, wyznaczanie orbity Słońca czy choroby winorośli; w razie potrzeby potrafił też nieźle symulować obłąd (za co otrzymał od Ludwika Napoleona pierścień, który potem, rozczarowany polityką cesarza, wrzucił do Sekwany). Z Mickiewiczem wieczorami grywał w szachy i śpiewał litewskie pieśni ludowe (dajny). W październiku roku 1845, kilka dni po „akcie etzelskim”, zwiedzał przełęcz Etzel i rozpoznał górę ze swego proroczego snu. „Chwila ta dała starcowi pociechę na resztę dni życia jego” (Szubertowa).

W rocznicę mianowania Karola Różyckiego Seweryn Goszczyński napisał *Modlitwę w rocznicę biesiady na górze Etzel*, datowaną: „Bazylea, d[nia] 1 października r[oku] 1847”, z piękną barokową strofą: „Co w nas twarde, niechaj zmięknie, / Niech rozjaśnieje, co ciemne, / Co krępuje, niechaj pęknie, / Niech się wzniesie, co nikczemne”. Motyw powierzenia sztandaru Sprawy rozwinął Goszczyński w napisanym tego samego dnia wierszu *Chrystus Pan wzywa Swego żołnierza*.

Pod koniec XIX wieku kult przełęcz Etzel krzewił bibliotekarz w Muzeum Narodowym w Rapperswilu, Stefan Żeromski. „Za jeziorem, na przełęcz łańcucha niższych regli, okrytych ciemnymi lasami, u podnóża góry Hochetzel, o tysiąc metrów wyniesionej nad poziom jeziora, widać dwie białe budowle, małe z oddalenia. Jest to kościół świętego Meinrada, a obok niego hotel piętrowy. W tym domu przebywał ongi mistrz Andrzej Towiański i tam pisał nauki dla braci, datując je z «góry Etzel»” – pisał w przedmowie do katalogu zbiorów mickiewiczowskich (1898). Inne świadectwa też podkreślają siłę tego widoku: „Z pracowni bibliotekarza, która mieściła się na drugim piętrze, otwierał się wspaniały widok na Sentis i Glärnitsch, gdzie toczyła się akcja *Róży* Żeromskiego, naprzeciw okien zamkowych wznosiła się góra *Etzel* z kaplicą Św. Meinharda na przełęcz, skąd Towiański i Karol *Różycki* w drodze do Einsiedeln wydawali pisma do wiernych Sprawy Towiańskiego” („Niepodległość”). Historyk Adam Lewak odczuwał duchowy wpływ tego miejsca podczas dłuższego pobytu w Rapperswilu: „Z okien zamku, ze sal muzealnych i pracowni

bibliotecznych roztwierał się daleki widok na jezioro zurychskie, na Etzel i drogę do Einsiedeln, dokąd często odbywał pielgrzymki Andrzej Towiański z Karolem Różyckim, Sewerynem Goszczyńskim i innymi swymi uczniami”. Inny historyk wskazywał na „kult i entuzjazm dla pamiątek przeszłości”, charakterystyczny zwłaszcza „dla Żeromskiego, ze zbożnym skupieniem pielgrzymującego do miejsc pamiątkowych: schroniska Ulryka Huttena, mieszkania Goethego w Stäfa czy pod górę *Etzel*, skąd mistrz Towiański pisał swe posłanie do «braci [...]»” („Przegląd Historyczny”). Dziś tę tradycję podejmują polscy pielgrzymi na szlaku do Composteli.

BIBLIOGRAFIA

Goszczyński Seweryn, *Wybór liryk*, Warszawa 1914, s. 97–100.

Goszczyński Seweryn, *Dziennik Sprawy Bożej*, Warszawa 1984.

Falip Edward, *Paris – Cimetières. Guide aux sépultures des personnages célèbres*, Paris 1878, s. 140.

Lewak Adam, *Z wrażeń rapperswilkich*, w: *Na dziesięciolecie Biblioteki Miejskiej w Bydgoszczy*, Bydgoszcz 1931, s. 122.

Listy Seweryna Goszczyńskiego (1823–1875), zebrał i do druku przygotował S. Pigoń, Kraków 1937.

„Niepodległość” t. 17 (1938), s. 12; <http://www.sbc.org.pl/dlibra/aresults?action=SearchAction&QI=7A26120BF-926468CEE3A6CFF43AA0F60-2>; dostęp 20 października 2015.

„Przegląd Historyczny” 1946, s. 265.

[Towiański Andrzej] *Biesiada z bratem Karolem (Różyckim). 1845 roku dnia 1 października. Góra Ezel — kanton Schwyz, Paryż 1845*.

Zieliński Jan, *Nasza Szwajcaria. Przewodnik śladami Polaków*, Warszawa 1999.

Zieliński Jan, *Un conseiller fédéral suisse disciple d'un mystique polonais?*, w: Adam Mickiewicz. *Kontext und Wirkung / Contexte et rayonnement*. Hrsg. von Rolf Fieguth, Freiburg 1999.

Zieliński Jan, *Drogami Jakubowymi*, „Plus-Minus” (dod. do „Rzeczpospolitej”), 20 X 2001.

Żeromski Stefan, *Spuścizna po Adamie Mickiewiczu*. Przedmowa do *Katalogu zbiorów Mickiewiczowskich znajdujących się w Muzeum Narodowym w Rapperswilu*. Kraków 1898.

ARCHIWALIA

Ceglińska Anna, *Drogi św. Jakuba*, http://www.camino.net.pl/jakub_3.html (dostęp 21 X 2011).

Lipska z Jaworskich I w Szubertowa Paulina, *Niektóre daty i fakta z życia Andrzeja Towiańskiego*, rkps. Muz. Lit. Warszawa, Sygn. 280.